

BOŻENA LESIAK-PRZYBYŁ
Archiwum Narodowe w Krakowie
ORCID: 0000-0002-4771-6597

DAWNE FOTOGRAFIE DOTYCZĄCE ŻYCIA I TWÓRCZOŚCI JANA MATEJKI W ZBIORACH ARCHIWUM NARODOWEGO W KRAKOWIE¹

Słowa kluczowe: fotografia, Jan Matejko, Kraków, Archiwum Narodowe w Krakowie

W 2023 r. przypadają dwie rocznice związane z osobą Jana Matejki – 185. rocznica urodzin i 130. rocznica śmierci tego wielkiego malarza, patrioty, obrońcy zabytków, pedagoga i społecznika. Życie i działalność artysty były nierozzerwalnie związane z Krakowem, w którym urodził się, mieszkał z rodziną, tworzył i zmarł². Chcąc uczcić samego Mistrza oraz wspomniane rocznice, Archiwum Narodowe w Krakowie wydało *Przewodnik*, w którym zebrane zostały materiały archiwalne na jego temat przechowywane w Archiwum³. Obok wielu ciekawych i często nieznanymi dokumentów dotyczących samego Jana Matejki oraz jego rodziny, odnaleziono również 66 fotografii datowanych na okres od lat 60. XIX w. do 1939 r. Ich autorami są przeważnie krakowscy i warszawscy fotografowie, ale są i takie, których autorstwa nie udało się ustalić. Wiążą się one ściśle, choć w różny sposób, z osobą artysty. Ze względu na tematykę przedstawień zebrane fotografie zasadniczo można podzielić na cztery grupy, zaprezentowane poniżej.

---

¹ Temat dawnych fotografii związanych z Janem Matejką poruszyła wcześniej Agnieszka Zagrajek w swoim wystąpieniu podczas konferencji naukowej zatytułowanej *Czas zatrzymany... Fotografie w spuściznach uczonych i twórców*, zorganizowanej w 2013 r. przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN i PAU. Wygłosiła wówczas referat *Zasoby dawnych fotografii w zbiorach Domu Jana Matejki – zadania, trudności, perspektywy badawcze*. Następnie w „Rozprawach Muzeum Narodowego w Krakowie” opublikowała artykuł *Dawne fotografie w zbiorach Domu Jana Matejki. Zarys zagadnienia* (Seria Nowa, t. X, Kraków 2017, s. 159–176).

² Na temat Jana Matejki napisano wiele. Trzeba tu wspomnieć m.in. o: M. Gorzkowski, *Jan Matejko. Epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu*, oprac. K. Nowacki, I. Trybowski, Kraków 1993; H.M. Słoczyński, *Matejko*, Wrocław 2000; M. Szypowska, *Jan Matejko wszystkim znany*, wyd. siódme, Poznań 2016; M. Zgórniak, *Jan Matejko 1838–1893. Kalendarium życia i twórczości*, Kraków 2004.

³ B. Lesiak-Przybył, A. Warzecha, *Materiały archiwalne związane z osobą Jana Matejki przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie. Przewodnik*, Kraków 2021. Publikacja jest rezultatem szerokich poszukiwań przeprowadzonych w blisko 50 zespołach archiwalnych.

FOTOGRAFIE UKAZUJĄCE JANA MATEJKĘ
ORAZ DOKUMENTUJĄCE JEGO POGRZEB

W grupie tej znajduje się sześć podobizn artysty: cztery fotografie portretowe w formacie wizytowym, jedna w formacie gabinetowym oraz jedna karta pocztowa wykorzystująca fotografię artysty. Dwie z wymienionych fotografii, z około 1865 r., wykonane zostały przez Walerego Rzewuskiego (1837–1888)⁴, autorami kolejnych dwóch (z lat 70. XIX w.) są Awit Szubert (1837–1919) oraz prowadzący swój zakład fotograficzny w Warszawie Jan Mieczkowski (1830–1889)⁵. Dwie podobizny ukazujące artystę około 1891–1892 r. zostały zrobione w atelier Juliusza Miena (1842–1905) i Józefa Sebalda (1853–1931)⁶. Dwie z wymienionych fotografii umieszczone są w albumach: jedna w albumie wybitnych postaci, zawierającym 40 fotografii osób zasłużonych⁷, druga natomiast w albumie rodziny Podhorskich z Mikołajówki, gdzie obok fotografii krewnych, powinowatych i znajomych rodziny umieszczone są również podobizny powszechnie znanych osób⁸. Od końca lat 60. XIX w. niektóre zakłady fotograficzne rozpoczęły działalność popularyzacyjną i wykonywały na sprzedaż fotografie zabytkowych budowli, reprodukcje dzieł sławnych malarzy, a także portrety sławnych Polaków – polityków, aktorów, pisarzy czy malarzy⁹. Odbitki te, chętnie kupowane i kolekcjonowane, sprzedawane były bezpośrednio w zakładach fotograficznych, jak również w niektórych księgarniach. Stąd też w ówczesnych rodzinnych albumach fotograficznych natrafić można na fotografie osób niezwiązanych

⁴ Fotografie wizytowe: *Portret J. Matejki – lewy profil* oraz *J. Matejko siedzący w fotelu – 3/4 postaci, en face* – Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANK), Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/444.

⁵ Fotografie wizytowe: *Portret Jana Matejki – popiersie, lekko w prawo* (ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/5, fot. 2); *Portret Jana Matejki – popiersie, lekko w prawo* (ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/17, fot. 181).

⁶ Fotografia gabinetowa: *Portret Jana Matejki – en face*, Zakład Artystyczno-Fotograficzny Juliusza Miena & Józefa Sebalda oraz karta pocztowa wydana przez Salon Malarzy Polskich: *Jan Matejko wsparty o balustradę – 3/4 postaci*, w której wykorzystano fotografię J. Miena (Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/444).

⁷ ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/5, fot. 2. Album oprawny w skórę, z okuciami, zawiera fotografie Polaków walczących w powstaniach narodowych, a także A. Mickiewicza, S. Moniuszki czy J.I. Kraszewskiego. Niektóre ze zdjęć zostały oczywiście zrobione z portretów.

⁸ ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/17, fot. 181. Album zatytułowany *Fotografie krewnych, powinowatych oraz znajomych naszych i moich rodziców*, Mikołajówka 1895, zawiera opisane fotografie osób ze spokrewnionych rodzin Podhorskich, Dunin-Karwickich, Sanguszków i in., wykonane w polskich i zagranicznych zakładach fotograficznych. Wśród 338 zdjęć znaleźć też można podobizny J. Matejki, Henryka Sienkiewicza, Adama Asnyka, Henryka Uziembły i in.

⁹ Np. w *Józefa Czecha Kalendarzu krakowskim na rok 1877* ukazał się anons Zakładu fotograficznego A. Szuberta, w którym informowano, że: „Zakład posiada oryginalne portrety znakomitych osób w kraju, kopije z najnowszych obrazów: J. Matejki, Grottgera, Kossaka ...” (s. 137).

pokrewieństwem, ale należących do grona wielkich Polaków¹⁰. Wspomniany wyżej album Podhorskich jest właśnie tego przykładem.

Jan Matejko zmarł 1 listopada 1893 r., pogrzeb odbył się 7 listopada. Po odprawionej przez kardynała Albina Dunajewskiego mszy świętej w kościele Mariackim karawan objechał dookoła Rynek, a następnie kondukt pogrzebowy podążył na cmentarz Rakowicki. Niesiono dziesiątki wieńców (przysłano ich około 500). W Archiwum, obok materiałów dokumentujących organizację i przebieg uroczystości pogrzebowych, zachowały się dwie fotografie przedstawiające kondukt pogrzebowy na ul. Floriańskiej. Zrobione zostały przez Stanisława Bizańskiego (1846–1890) z murów obronnych obok Bramy Floriańskiej¹¹.

FOTOGRAFIE DOKUMENTUJĄCE SPUŚCIZNĘ ARTYSTY

Jan Matejko był artystą niezwykle pracowitym. Jego spuścizna jest bogata i różnorodna. Pozostawił kompozycje olejne – zarówno o treści historycznej, jak i portrety, ponadto rysunki i drzeworyty, nie stronił też od malarstwa ściennego i projektów rzeźbiarskich.

Fotografie dokumentujące spuściznę artysty stanowią stosunkowo najliczniejszą grupę, obejmując bowiem 47 obiektów. Należą tu zarówno fotografie obrazów olejnych i rysunków, jak również zespoły zdjęć dokumentujących prace restauracyjne prowadzone z udziałem Matejki. Fotografie te przeważnie były wykonywane na zlecenie malarza, często niedługo po ukończeniu pracy nad dziełem, bowiem o fotograficzne dokumentowanie swego dorobku dbał sam artysta. W latach 1864–1874 na podstawie zawartej umowy jego obrazy fotografował Walery Rzewuski, od 1872 r. (umowa zawarta w 1875 r.) do lat 90. XIX w. Awit Szubert¹², a następnie Juliusz Mien. Z Matejką współpracowały również zakłady Ignacego Kriegera, Józefa Sebalda czy Stanisława Bizańskiego. Jak już wyżej stwierdzono, zdjęcia można było kupić w zakładach fotograficznych oraz w księgarniach, a część zysków otrzymywał również artysta. Dostępność fotografii umożliwiała szerszemu gronu odbiorców zapoznanie się z dziełami malarza i prowadziła do ich spopularyzowania.

¹⁰ Jerzy Koziński, *Fotografia krakowska w latach 1840–1914. Zarys historii*, Kraków 1978, s. 41–45.

¹¹ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/8875 (sygn. dawna A V 810) oraz 29/670/8958 (sygn. dawna A V 883). O pierwszej z wymienionych fotografii zob. I. Kęder, W. Komorowski, B. Zbroja, A. Dworzak, M. Klinke, *Ikonografia ulic Św. Jana, Floriańskiej i Pijarskiej oraz śród-kowych odcinków ulic Św. Tomasza i Św. Marka w Krakowie*, Kraków 2019, s. 224–225. Obydwie fotografie Archiwum zakupiło za cenę 15 zł we wrześniu 1937 r. od J. Branda prowadzącego antykwariat we Lwowie (zob. ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/158, s. 539–543).

¹² W. Mossakowska, *Walery Rzewuski (1837–1888) fotograf. Studium warsztatu i twórczości*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1981, s. 203–205; K. Kudłacz, *Awit Szubert, krakowski fotograf drugiej połowy XIX w.*, „Dagerotyp” 2009, nr 18, s. 17–18.

Niezwykle ważny zespół obiektów w tej grupie stanowi dziewięć zdjęć przedstawiających prezbiterium podczas prowadzonych prac restauracyjnych nad polichromią wewnątrz kościoła Mariackiego w Krakowie, którą Matejko zaprojektował i której wykonanie nadzorował w latach 1889–1891¹³. Przeniesienie swego projektu na ściany i sklepienie kościoła powierzył uczniom: Stanisławowi Wyspiańskiemu, Józefowi Mehofferowi, Włodzimierzowi Tetmajerowi i Karolowi Maszkowskiemu. Artysta wprowadził nowoczesną dekorację do gotyckiego wnętrza, z głównym motywem aniołów trzymających kartusze ze słowami litanii loretańskiej. Na paru fotografiach widoczne są kartony wykorzystane do odzworowania odnośnego fragmentu dekoracji na ścianie. Zdjęcia pochodzą ze zbiorów Stanisława Wyspiańskiego i trafiły do Archiwum z końcem 1908 r. za pośrednictwem prawnika Józefa Skąpskiego (1868–1950)¹⁴, który po śmierci artysty w 1907 r. został sądownie wyznaczony na kuratora jego małoletnich dzieci (wraz z wdową Teodorą Wyspiańską i Adamem Chmielem). Pięknym uzupełnieniem tego zbioru jest fotografia rysunku zatytułowanego *Fides* („Wiara”), stanowiącego projekt malowidła umieszczonego na sklepieniu ponad chórem muzycznym¹⁵. Osiem z wymienionych fotografii zostało wykonanych w Zakładzie artystyczno-fotograficznym Juliusza Miena przez Józefa Głogowskiego (1867–1946)¹⁶, zaś dwie ostatnie w Zakładzie Ignacego Kriegera (ur. 1817 lub 1820, zm. 1889). Krieger senior zmarł w Krakowie 7 czerwca 1889 r. Syn Natan (1844–1903) oraz córka Amalia (1846–1928) odziedziczyli pracownię ojca i przez wiele lat wspólnie ją prowadzili. Wykonywane przez nich fotografie nadal były sygnowane imieniem i nazwiskiem ojca.

Grupa fotografii dokumentujących twórczość artysty w zakresie obrazów olejnych, zarówno o tematyce historycznej, jak i portretów, nie jest zbyt liczna, obejmuje bowiem siedem obiektów, ale niektóre z nich mają ogromną wartość badawczą. Trzeba tu zwłaszcza wymienić dwie fotografie dzieł bezpowrotnie już utraconych: obrazu *Biskup Iwo Odrowąż poświęca kamień węgielny pod budowę kościoła w Iwoniczu w 1226 roku*¹⁷ oraz portretu Marii Klementyny

¹³ Z wymienionych fotografii osiem dokumentuje prace podczas restauracji prezbiterium (ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/9408–29/670/9415, sygn. dawna A V 1263–A V 1270), natomiast jedna (sygn. 29/670/9394, sygn. dawna A V 1250) została wykonana po ukończeniu restauracji prezbiterium (1890), a przed odnowieniem stali przy nagrobku Montelupich w 1897 r., zob. I. Kęder, W. Komorowski, A. Zeńczak, *Ikonografia kościoła Mariackiego i placu Mariackiego, Małego Rynku, ulic Mikołajskiej, Siennej i Św. Krzyża w Krakowie*, Kraków 1999, s. 164–167, 170–171, 174, 194.

¹⁴ W grudniu 1908 r. Józef Skąpski otrzymał 33 korony za dziewięć fotografii polichromii prezbiterium kościoła Mariackiego w Krakowie (zob. ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/132, s. 145, 219, 245).

¹⁵ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/848. Akwarelowy oryginał namalowanego w 1891 r. kartonu jest obecnie własnością Muzeum Narodowego w Warszawie.

¹⁶ Pragnę bardzo serdecznie podziękować Pani Barbarze Zbroi za pomoc w poprawnej identyfikacji wspomnianego fotografa.

¹⁷ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/430.

z Sanguszków Potockiej, żony Alfreda¹⁸. Pierwszy z nich, namalowany w 1887 r., zaginął w czasie drugiej wojny światowej. Znajdująca się w Archiwum fotografia pochodzi z ok. 1888 r., a jej autorem jest najprawdopodobniej Stanisław Bizański. Natomiast drugi obraz został spalony przez Niemców podczas powstania warszawskiego w 1944 r. Jego fotografia, wykonana ok. 1895–1901 przez lwowskie atelier Marii Kałapus „Maria”, przechowywana jest we wspomnianym już wyżej Albumie rodzinnym Podhorskich¹⁹.

Interesujące jest również zdjęcie namalowanego w 1865 r. obrazu *Ociemniały Wit Stwosz z wnuczką*. Zachowały się fotografie dokumentujące wspomniany obraz, wykonane przez renomowany warszawski Zakład Karola Beyera (1818–1877) prawdopodobnie ok. 1865 r., gdy został zakupiony od Jana Matejki przez Stanisława Potockiego z Brzeżan. Ale jest również potwierdzone, że tuż po ukończeniu obraz był fotografowany także przez Walerego Rzewuskiego w Krakowie. Jest zatem bardzo prawdopodobne, że posiadana przez Archiwum fotografia została wykonana właśnie przez tego krakowskiego fotografa²⁰.

Artysta miał zwyczaj przygotowywać do swych obrazów historycznych objaśnienia, tzw. główki – jak je nazywał Marian Gorzkowski. Były to szkice portretowe wraz z opisem sylwetek uwzględnionych na obrazie osób. W Archiwum przechowywana jest fotografia *Objaśnień do obrazu historycznego „Rejtan – Upadek Polski”*²¹, ukończonego w 1866 r. Autor fotografii nie jest znany.

W Zbiorze fotograficznym Archiwum znajduje się również zdjęcie akwarelowego Godła Cechu Rzeźników i Masarzy krakowskich, namalowanego przez Jana Matejkę w 1889 r. Zdjęcie zostało wykonane około 1929 r. w Zakładzie Fotograficznym Antoniego Pawlikowskiego (1862–1925)²². Fotografia ta została wykorzystana w książce Adama Chmiela *Rzeźnicy krakowscy*, wydanej przez Cech

---

¹⁸ ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/17, fot. 294. Portret Marii K. Potockiej, namalowany w latach 1891–1892, po kolejnej przebudowie pałacu w Antoninach na Wołyniu (w latach 1905–1908) wisiał w pałacowym hallu. W sierpniu 1919 r. pałac został spalony, przez co w 1920 r. obraz wraz z innymi dziełami sztuki, meblami, biblioteką i archiwum został przewieziony do Warszawy i umieszczony w pałacu przy Krakowskim Przedmieściu, gdzie został spalony w czasie powstania.

¹⁹ O Albumie – zob. wyżej przypis 8.

²⁰ ANK, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 29/679/47 (sygn. dawna E 56), ryc. 148. W połowie września 1865 r. J. Matejko ukończył obraz *Ociemniały Wit Stwosz z wnuczką* i wtedy też zdecydował, by wystawić go dla publiczności, a uzyskany dochód przeznaczył po połowie na restaurację ołtarza Wita Stwosza w kościele Mariackim oraz na „zasilenie kasy Ochron Krakowskich”. Obraz był prezentowany codziennie w godz. 10–12 w Prałatówce kościoła Mariackiego (na rogu placu Mariackiego i ulicy Szpitalnej) w dniach od 21 IX do 15 X 1865 r. (zob. „Czas” 1865, nr 210, s. 3; nr 214, s. 3; nr 234, s. 3).

²¹ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/416. Oryginał szkiców najprawdopodobniej przygotował Florian Cynk, ponieważ u dołu po lewej stronie bardzo słabo widoczny jest monogram wiązany FC.

²² ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/2601 (sygn. dawna A II 1331). Oryginał, namalowany przez J. Matejkę w 1889 r., znajduje się w Sali Cechowej budynku Cechu Rzemiosł Spożywczych „Na Kotłowie” (wcześniej Cechu Rzeźników i Masarzy).

Rzeźników i Masarzy „Na Kotłowym” w 1930 r.²³ i być może następnie została przez autora, wówczas dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, ofiarowana do jego zbiorów fotograficznych.

Równoległe do malarstwa historycznego Jan Matejko przez całe życie uprawiał malarstwo portretowe. O ile w początkowym okresie twórczości artysta w sposób realistyczny odtwarzał zewnętrzny wygląd modeli, o tyle od połowy lat 60. jego prace nabierają coraz bardziej indywidualnego charakteru i dodatkowo są wzbogacone o rozbudowane tła i atrybuty. W zasobie Archiwum przechowywane są zdjęcia czterech portretów. Oprócz fotografii opisanego wyżej portretu Marii Klementyny z Sanguszków Potockiej²⁴, charakteryzującego się zbytkownym tłem, bogatym strojem portretowanej, oddającego zarówno jej fizjonomię, jak i cechy charakteru, są to zdjęcia wykonanych przez Matejkę portretów Józefa Dietla, Mikołaja Zyblikiewicza²⁵ i Jana Kochanowskiego. Dwie pierwsze z wymienionych fotografii zostały zapewne wykonane na potrzeby przygotowywanego wydawnictwa i wykorzystane jako ilustracje w opracowanym przez Adama Chmiela artykule *Ustrój miasta Krakowa w XIX wieku (w zarysie)*²⁶, który ukazał się w publikacji *Kraków w XIX w.*, t. 1, wydanej w serii Biblioteka Krakowska nr 72 (Kraków 1932). Następnie zdjęcia te zostały ofiarowane w 1932 r. przez Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa do zbiorów Archiwum²⁷.

Fotografia portretu fantazyjnego Jana Kochanowskiego²⁸, namalowanego w 1884 r. z okazji 300. rocznicy śmierci poety, przedstawia obraz eksponowany na sztaludze ustawionej w Sukiennicach przed obrazem *Hold pruski*. Została wykonana przez Agencję Fotograficzną „Światowid”. Data sporządzenia fotografii nie jest określona, być może powstała ona około 1930 r.²⁹ Obraz, oprawny w zaprojektowaną również przez siebie piękną ramę, artysta podarował Akademii

²³ Reprodukacja fotografii umieszczona jest na s. 211 wspomnianej publikacji, natomiast na s. 209–210 znajduje się krótka informacja o genezie godła. Ponadto na s. 29 prezentowane jest miejsce eksponowania obrazu w Sali Cechowej.

²⁴ O portrecie – zob. przypis 18.

²⁵ Fotografia portretu Józefa Dietla, namalowanego w 1864 r. – ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/5620 (sygn. dawna A III 2124); fotografia portretu Mikołaja Zyblikiewicza, namalowanego w 1887 r. – Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/6845 (sygn. dawna A IV 470).

²⁶ Nieco odmienny tytuł artykułu został umieszczony w spisie treści książki: *Ustrój m. Krakowa w XIX w. Działalność prezydentów miasta 1866–1924*. Artykuł opublikowany został na s. 78–159, ilustracje: po s. 120 i po s. 128.

²⁷ W grudniu 1932 r. Józef Muczkowski, prezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, ofiarował Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa 94 zdjęcia „Wawelu, zabytkowych domów, kościołów itd. – wykonanych przez Łozińskiego, Muchę, Pawlikowskiego i Agencję fotograficzną «Światowida»”, które następnie włączono do zbioru fotograficznego. Najpewniej w tej grupie znajdowały się obydwie wymienione fotografie (ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/182, poz. 361, 362; 29/819/151, s. 1269–1271).

²⁸ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/316.

²⁹ W czerwcu 1930 r. odbył się w Krakowie uroczysty Zjazd naukowy w 400. rocznicę urodzin Jana Kochanowskiego. Być może w tym czasie została wykonana powyższa fotografia.

Umiejętności, w której zbiorach nadal się znajduje. Przez kilkadziesiąt lat zdołał czytelnie biblioteki.

Niezwykle bogatą częścią twórczości Jana Matejki są rysunki. Jego dorobek w tej dziedzinie jest ogromny, gdyż liczy około sześciu tysięcy prac o bardzo różnorodnej tematyce. Zdecydowana większość rysunków związana jest ściśle z jego malarstwem – od nich rozpoczynał pracę nad kolejnymi kompozycjami. Wśród prac rysunkowych artysty, których zdjęcia znajdują się w Archiwum, wymienić trzeba: *Portret Mikołaja Kopernika*³⁰ oraz *Portret Adama Mickiewicza*³¹.

Portret Mikołaja Kopernika, który powstał w 1873 r., został wykonany podczas prac nad obrazem *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem*³². Rysunek ten, sporządzony dla uczczenia 400. rocznicy urodzin uczonego, był przeznaczony do reprodukcji drzeworytniczej w wykonaniu Aleksandra Regulskiego i został w takiej formie wydany jako premium dla prenumeratorów „Tygodnika Ilustrowanego” za pierwszy kwartał 1873 r.³³ Uważa się, że oryginał rysunku nie zachował się właśnie z uwagi na wykorzystanie go jako pierwowzoru drzeworytu³⁴.

Natomiast fotografia *Portretu Adama Mickiewicza*, której autorem jest Walerj Rzewuski, zapewne powstała z początkiem lat 70. XIX w. Oryginał, rysunek ołówkiem na papierze, znajduje się w zbiorach Gabinetu Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie. Notatka na jego odwrocie informuje, że rysunek został sporządzony przez Jana Matejkę dla Walerego Rzewuskiego z dagerotypu wykonanego w 1846 r.³⁵

Twórczość Jana Matejki dokumentuje też zbiór 16 fotografii przedstawiających wykonane w 1888 r. szkice rysunkowe projektów obrazów przeznaczonych do ikonostasu kościoła św. Norberta w Krakowie przejętego przez Parafię

³⁰ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/170. Oryginał portretu został wykonany na podstawie medziorytu Jeremiasza Falcka.

³¹ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/264. Oryginał rysunku sygnowany jest monogramem związanym MJ.

³² Do obrazu *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem* pozował Matejce zaprzyjaźniony z nim Henryk Levittour (1822–1979), lekarz i przyrodnik.

³³ Zob. „Tygodnik Ilustrowany” 1873, nr 271, s. 119 (anons o premium).

³⁴ W wydanym przez Muzeum Narodowe w Warszawie *Katalogu wystawy rysunków i szkiców Jana Matejki urządzonej w setną rocznicę urodzin artysty przez Koło Historyków Sztuki Studentów Uniwersytetu J. Piłsudskiego* (Warszawa, marzec–kwiecień 1938) wzmianka o tym rysunku została umieszczona w rozdziale XI. Rysunki zatraczone (przetworzone). Autorzy katalogu napisali tam, że dostępny jest (w chwili opracowywania katalogu) tylko światłodruk sporządzony przed oddaniem klocka do pracowni drzeworytniczej (s. 154). Jak wiadomo, druga połowa XIX w. przyniosła wielki rozwój na rynku czasopism ilustrowanych. Pojawiły się m.in. „Tygodnik Ilustrowany”, „Kłosa”, a wraz z nimi nastąpił rozkwit polskiego drzeworytu poprzecznego (sztorcowego). J. Matejko od 1866 r. współpracował jako rysownik z wymienionymi czasopismami, które chętnie zamieszczały jako ilustracje jego rysunki zabytkowej architektury i rzeźby oraz portrety postaci historycznych.

³⁵ Dagerotyp ten w 1848 r. wykonał Michał Szweyger. Rysunek zaś został podarowany do zbiorów Muzeum Narodowego w 1880 r. przez Walerego Rzewuskiego (Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. III-r.a-1812.). W tym miejscu pragnę gorąco podziękować Pani dr Barbarze Ciciorze za pomoc w identyfikacji rysunku oraz udzielenie ważnych wiadomości.

Grekokatolicką Podwyższenia św. Krzyża. Fotografie te nie mają oznaczeń firmowych umożliwiających określenie autorstwa i czasu ich wykonania. Prawdopodobnie zostały sporządzone w celach dokumentacyjnych niedługo po ukończeniu rysunków³⁶.

Podczas prac konserwatorskich w katedrze na Wawelu, prowadzonych w czerwcu 1869 r., odkryto szczątki króla Kazimierza Wielkiego. Jan Matejko, który uczestniczył w pracach, po otwarciu grobu wykonał wiele rysunków przedmiotów tam znalezionych, jak również namalował z natury obraz przedstawiający jego wnętrze. W zasobie Archiwum znajduje się fotografia wykonanego przez artystę rysunku ołówkowego *Wnętrze grobowca Kazimierza Wielkiego*³⁷. Brak informacji o autorze fotografii, ale sądzić można, że autorem negatywu jest Walery Rzewuski, z którym Matejko w tym czasie współpracował nad dokumentowaniem i popularyzacją swej twórczości. Natomiast odbitka mogła być wykonana przez Rzewuskiego lub przez Józefa Sebalda, który w 1893 r. odkupił od Lesława Rzewuskiego, brata zmarłego w 1888 r. Walerego, zakład fotograficzny i wszedł wówczas w posiadanie klisz autorstwa Rzewuskiego, z których niejednokrotnie wykonywał odbitki³⁸.

Jan Matejko ma w swoim dorobku również projekty rzeźbiarskie. Najbardziej znane są projekty pomnika Adama Mickiewicza. W początku 1885 r. Matejko przedłożył komisji konkursowej kolejno dwa rysunkowe projekty pomnika wraz z komentarzem³⁹. Według drugiego szkicu w tej edycji konkursu (a trzeciego w ogóle)⁴⁰ wskazani przez artystę rzeźbiarze mieli wykonać modele pomnika. O ich sporządzenie Matejko poprosił Walerego Gadomskiego, Teodora Rygiera i Piusa Welońskiego. W lutym 1886 r. udostępniono publiczności w Sukiennicach

³⁶ J. Matejko wykonał 30 ołówkowych szkiców – projektów obrazów przeznaczonych do ikonostasu kościoła. W latach 1892–1895 według tych rysunków Władysław Rossowski namalował obrazy olejne. Wspomniany zbiór fotografii (ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/4122–4133, sygn. dawna A III 920–931; 29/670/4135–29/670/4136, sygn. dawna A III 933–A III 934; 29/670/1167, sygn. dawna A I 1233) w 1892 r. подарował Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa Józef Tułasiewicz (1841–1903), profesor w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie (brulion podziękowania za dar z dnia 6 VIII 1892 r. – ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/122, s. 565).

³⁷ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 28/670/6481 (sygn. dawna A IV 143). W zasobie Archiwum znajduje się też kłisza cynkotypowa wykonana według tej fotografii – Zbiór kłоек drukarskich, sygn. 29/1589/698. Prawdopodobnie kłisza ta została wykorzystana podczas drukowania książki S. Tarnowskiego, *Matejko*, Kraków 1897, s. 164.

³⁸ Oryginał rysunku jest sygnowany i datowany: „JM / 1869” w lustrzanym odbiciu – co świadczy o tym, że odbitka jest odwrócona względem fotografowanego obiektu. Fotografia ta została zakupiona przez Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa w 1925 r. od Stanisława Eljasza-Radzikowskiego wraz ze sporą liczbą innych fotografii, rycin, dyplomów i rysunków za łączną kwotę 300 zł (ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/145, s. 285–291).

³⁹ Szerzej o trwających blisko 30 lat perypetiach związanych z budową pomnika Adama Mickiewicza zob. A. Król, *Ilustrowane dzieje pomnika Adama Mickiewicza w Krakowie*, Kraków 1999.

⁴⁰ Ów trzeci projekt pomnika wykonany piórkiem i sygnowany monogramem wiązany „JM d. 14/4 1885 rp” jest znany tylko z fotografii, *Ibidem*, s. 59.

gipsowe modele pomnika, ale rzeźbiarskie interpretacje propozycji Matejki rozczarowały wszystkich. W Archiwum przechowywana jest retuszowana fotografia wykonanego przez Matejkę szkicu projektu pomnika A. Mickiewicza, której autorem jest Awit Szubert⁴¹. Została ona przez artystę także osygnowana w dolnych narożnikach wgłębną pieczętką w formie monogramu „JM”⁴². Gipsowe modele pomnika nie zachowały się, znamy je jedynie z fotografii sporządzonych przez A. Szuberta. W Archiwum przechowywane są fotografie gipsowego modelu pomnika A. Mickiewicza wykonanego przez W. Gadomskiego (ujęcia z czterech stron) według szkicu przygotowanego przez artystę⁴³.

W latach 1875–1879 przeprowadzona została restauracja Sukiennic – według projektu Tomasza Prylińskiego, przy współdziale Jana Matejki. W Archiwum przechowywana jest fotografia prezentująca północno-wschodnią część Rynku Głównego. Widoczne są na niej kolumny w podcieniach Sukiennic, których kapitele zostały wykonane w piaskowcu przez Stanisława Lipińskiego według rysunków Matejki. Jest to zapewne późniejsza odbitka wykonana z kliszy Natana Kriegera⁴⁴.

W krakowskim Archiwum przechowywane są również zdjęcia przedstawiające dzieła Matejki w miejscu ich eksponowania. Trzy z nich pokazują obraz *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem* prezentowany w Auli Collegium Novum UJ⁴⁵. Na wszystkich trzech fotografiach obraz ten zawieszony był nad katedrą rektora. Na najstarszej, wykonanej w Zakładzie Ignacego Kriegera, prezentowany jest tylko wspomniany powyżej obraz, przeniesiony tu z Collegium Maius⁴⁶. Na następnej widoczny jest także drugi obraz artysty – *Uniwersytet*

⁴¹ „Czas”, nr 88 z 18 IV 1885 r. (s. 2) donosi, że ze szkicu „zdjęta została dzisiaj reprodukcja fotograficzna w Zakładzie p. Szuberta. [...]”, a w nrze 92 z 23 IV (s. 2): „Odbicia fotograficzne z projektu Mistrza Matejki na pomnik Mickiewicza są już gotowe. Reprodukcji fotograficznej w formacie arkuszowym dokonał tutejszy zakład fotograficzny p. Awita Szuberta [...]”.

⁴² O przystawianiu przez Matejkę pieczętki w formie monogramu na kartach zdjęć swoich prac – zob. K. Kudłacz, *op. cit.*, s. 18. Współpracując wcześniej z W. Rzewuskim, Matejko też stosował w jednym dolnym rogu odbitki suchą wgłębną pieczętkę w formie wiązanego monogramu „JM” – zob. W. Mossakowska, *op. cit.*, s. 204.

⁴³ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/236.

⁴⁴ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/7254 (sygn. dawna A IV 864). Identyczne ujęcie, datowane: po 1898 r. – zob. *Natan Krieger*, wybór fotografii i opracowanie E. Gaczol i A. Kwiatek, Kraków 2018, s. 31.

⁴⁵ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/9118 (sygn. dawna A V 1032), 29/670/7122 (sygn. dawna A IV 735), Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/171. W czerwcu 1887 r. otwarto nowy gmach uniwersytecki – Collegium Novum, którego reprezentacyjną salą była i jest Aula. Przy jej urządzeniu wykorzystano wówczas obrazy ikonograficznie związane z dziejami Uniwersytetu, które dotychczas znajdowały się w Collegium Maius oraz w Sali Amfiteatralnej Collegium Nowodworskiego przy ul. św. Anny. Wśród nich znalazły się również dzieła J. Matejki. Szerzej zob. A. Jasińska, A.B. Skotnicki, *Obrazy w Auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2016.

⁴⁶ *Album fotografii dawnego Krakowa z Atelier Ignacego Kriegera*, przedślowie W. Bodnicki, oprac. J. Andruszkiewicz, Kraków 1989, b.p.

*Jagielloński w XV wieku*⁴⁷, natomiast na najpóźniejszej (po 1916 r.), w miejscu, gdzie wcześniej prezentowano obraz *Uniwersytet Jagielloński w XV wieku*, eksponowany jest portret J. Dietla, przeniesiony tu w 1916 r. z Kliniki Chorób Wewnętrznych UJ.

Kolejne zdjęcie, nieznanego autorstwa, pokazuje aulę Politechniki Lwowskiej z wykonanym już według rysunków J. Matejki fryzem⁴⁸. W 1883 r. powierzono artyście sporządzenie dekoracji malarskiej do auli Politechniki Lwowskiej (obecnie Narodowy Uniwersytet „Politechnika Lwowska”). Do tego projektu artysta przygotował cykl 11 rysunków pod wspólnym tytułem *Dzieje Cywilizacji Ludzkości*. Przedstawił w nich w sposób alegoryczny rozwój sztuki i techniki od początków ludzkości aż po wiek XIX. Na podstawie rysunków Matejki czterech jego uczniów: Józef Unierzycki (1863–1948), Tomasz Lisiewicz (1857–1930), Aleksy Strażyński (1859–1902) i Włodzimierz Łuski (1849–1894), namalowało wielkie obrazy olejne, które w 1893 r. zawieszono w auli Politechniki Lwowskiej.

Bez wątplenia fotografie dokumentujące twórczość Jana Matejki mają wartość badawczą. Mogą okazać się niezwykle przydatne zwłaszcza w przypadku pojawienia się na rynku antykwarycznym dzieł uznanych za zaginione lub przez wiele lat (czasem nawet od chwili ich namalowania i sprzedaży prywatnemu nabywcy) pozostających poza zasięgiem szerszej publiczności. Natomiast fotografie dzieł, które uległy zniszczeniu, stanowią jedyne dostępne źródło ikonograficzne umożliwiające zapoznanie się z twórczością artysty. Dużą wartość mają również zdjęcia dokumentujące miejsca i sposób eksponowania obrazów, gdyż umożliwiają zapoznanie się ze zmieniającą się lokalizacją ich prezentowania.

FOTOGRAFIE ODNOSZĄCE SIĘ DO DOMU JANA MATEJKI

Do grupy tej należy siedem fotografii ukazujących budynek przy ulicy Floriańskiej 41 i jego wnętrza już po utworzeniu tam muzeum. Dwie przedstawiają fasadę kamienicy po zakupieniu jej przez Towarzystwo im. Jana Matejki w Krakowie⁴⁹, zaś pozostałe – pierwsze ekspozycje z lat 90. XIX w. zorganizowane w salonie, sypialni i jadalni. Zdjęcia zostały wykonane przez Juliusza Miena. Trzy z nich dokumentują zapewne ekspozycję zaaranżowaną na otwarcie Domu Jana Matejki w 1896 r. Dwa to ujęcia salonu. Na jednym widoczny jest ustawiony na sztaludze przy ścianie szkic obrazu *Zygmunt August i Barbara*. Obok stoi

⁴⁷ J. Matejko rozpoczął malowanie tego obrazu w 1893 r. Niestety nie zdążył go dokończyć. Wkrótce po śmierci artysty, z początkiem 1894 r., Uniwersytet zakupił dzieło od rodziny. Autorstwa fotografii nie ustalono. Była ona anonimowym darem.

⁴⁸ ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/436.

⁴⁹ Są to zdjęcia identyczne, tylko inaczej wykadrowane. Zostały wykonane przez Józefa Sebalda, ok. 1896–1898, ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/8644 (sygn. dawna A V 598); 29/670/9503 (sygn. dawna A V 1357). Por. I. Kęder, W. Komorowski, B. Zbroja, A. Dworzak, M. Klinke, *op. cit.*, s. 288–289.

drewniane krzesło weneckie o nogach krzyżowych i okrągły stolik podtrzymywany przez orła, na stoliku leżą szachy artysty. Drugie zdjęcie ukazuje ustawiony w narożu na sztalugach portret Jana Matejki namalowany przez Izzydora Jabłońskiego. Poniżej umieszczono paletę i pędzle artysty oraz berło i gałązkę laurową. Trzecia fotografia przedstawia fragment pokoju sypialnego artysty, do którego przeniósł się kilka dni przed śmiercią. W głębi, w lewym rogu znajduje się biały piec kaflowy, a na ścianie powieszona jest dekoracyjna makata. Bliżej ustawiono ukośnie łóżko, przed którym po prawej stronie stoi stolik nakryty materiałem, a na nim maska pośmiertna i odlew gipsowy ręki artysty. Po drugiej stronie, na krześle, leży złożone ubranie Matejki⁵⁰.

Pozostałe dwie fotografie pokazują drugą już aranżację przygotowaną na otwarcie muzeum w 1898 r.: fragment przemeblowanego salonu i jadalnię po przebudowie. Na jednej z nich widać fragment salonu – przestawiono stolik podtrzymywany przez orła, a szachy Matejki przełożono na okrągły stolik ustawiony pod oknem. Na środku głównej ściany salonu wisi srebrny wieniec, przyznany artyście przez miasto Warszawę w 1877 r.; okala on paletę i pędzle mistrza. W prawym narożniku kadru, na sztaludze, umieszczono szkic olejny *Zygmunt August i Barbara*, a pod nim studium z natury *Koń leżący*. Druga fotografia ukazuje fragment dawnej jadalni w Domu Jana Matejki, nazywanej też salą muzealną lub salą biograficzną. Powstała ona z połączenia dawnej sypialni żony Teodory z jadalnią. Sala ta została przebudowana w 1896 r. na potrzeby eksponowania pamiątek po artyście zgromadzonych przez Towarzystwo im. Jana Matejki w Krakowie⁵¹.

Fotografie przedstawiające wnętrze i fasadę kamienicy zostały ofiarowane Archiwum przez Adolfa Sternschussa, który pięć z nich reprodukował w swojej pracy *Dom Jana Matejki*, wydanej w 1898 r.⁵²

Poszerzają one naszą wiedzę o realizacjach wystawienniczych w tym pierwszym na ziemiach polskich muzeum biograficznym. Umożliwiają też zapoznanie się z kolejnymi adaptacjami i przeprowadzanymi tam zmianami.

FOTOGRAFIE Z OBCHODÓW 100. ROCZNICY URODZIN JANA MATEJKI

Aby uczcić pamięć Jana Matejki, wielokrotnie organizowano uroczystości upamiętniające jego osobę. Podczas obchodów 100. rocznicy urodzin malarza, które

⁵⁰ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/8647 (sygn. dawna A V 601), 29/670/8651 (sygn. dawna A V 605), 29/670/8648 (sygn. dawna A V 602). Por. I. Kęder, W. Komorowski, B. Zbroja, A. Dworzak, M. Klinke, *op. cit.*, s. 293–295, 301.

⁵¹ ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/8649 (sygn. dawna A V 603), 29/670/8650 (sygn. dawna A V 604). Por. I. Kęder, W. Komorowski, B. Zbroja, A. Dworzak, M. Klinke, *op. cit.*, s. 296–297, 303.

⁵² Publikacja ta została wydana w serii Biblioteka Krakowska nr 9, Kraków 1898, zob. s. 1, 22, 26, 30, 36. W *Sprawozdaniu Dra Stanisława Krzyżanowskiego Dyrektora Archiwum Aktów Dawnych m. Krakowa za lata 1897 i 1898*, Kraków 1899 wśród ofiarodawców wymieniony jest: „Dr A. Sternschuss, 1 fotografię fasady domu Matejki i 5 fotografii wnętrza Muzeum Matejki” (s. 3).

odbyły się w dniach 29–30 października 1938 r. i organizowane były pod protektorem prezydenta Ignacego Mościckiego i marszałka Polski Edwarda Śmigłego Rydza, miało miejsce uroczyste odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci Jana Matejki na gmachu Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W Archiwum przechowywane są cztery fotografie z tej uroczystości⁵³, wykonane przez Antoniego Litwina, korespondenta „Gazety Polskiej”⁵⁴. Zostały one ofiarowane przez ówczesnego dyrektora Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa Ludwika Strojka (1887–1956)⁵⁵, który na zaproszenie prezydenta miasta Mieczysława Kaplickiego brał aktywny udział w pracach Komitetu Uczczenia Setnej Rocznicy Urodzin artysty. Zapewne dzięki temu był on w posiadaniu wspomnianych zdjęć⁵⁶.

Tematyka przedstawień oraz autorstwo fotografii zostały już powyżej przedstawione, interesujące okazało się również ustalenie proveniencji wspomnianych obiektów.

Wszystkie opisane powyżej fotografie, przechowywane obecnie w Archiwum Narodowym w Krakowie, pochodzą z zasobu Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa, jednego z dwóch archiwów, z których zostało utworzone⁵⁷. Znaczna ich większość, bo 47 fotografii, została Archiwum podarowana, czy to jako jeden z elementów dużej i różnorodnej tematycznie kolekcji (Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, Zbiór Ambrożego Grabowskiego), czy też tylko jako pojedyncze zdjęcia związane z artystą. Największym darczyńcą jest Jan Augustyn (1861–1934), z zawodu drukarz, z zamiłowania kolekcjoner⁵⁸, któremu

⁵³ Na jednej z fotografii widać przemawiającego wiceprezydenta Krakowa Stanisława Klimeckiego, ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/1938 (sygn. dawna A II 758); na drugiej stoją prezydent Krakowa Mieczysław Kaplicki i profesor UJ Franciszek Walter, tamże, sygn. 29/670/1996 (sygn. dawna A II 816); trzecia ukazuje wmurowaną tablicę pamiątkową, tamże, sygn. 29/670/1481 (sygn. dawna A II 310). Podczas opracowywania niniejszego artykułu odnaleziono czwartą fotografię z tych uroczystości, na którą wcześniej nie natrafiono z powodu niejasnego opisu – zob. Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/1997 (sygn. dawna A II 817). Widoczni są na niej: Ludwik Strojek, dyrektor Archiwum; Stanisław Estreicher, rektor UJ, oraz Fryderyk Wessely, naczelnik Wydziału Oświaty i Kultury Zarządu Miejskiego w Krakowie.

⁵⁴ Zapewne jest to Antoni Litwin (1910–1988), dziennikarz. Później redaktor tygodnika „Za i Przeciw”, członek Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL.

⁵⁵ Od 1 września 1932 r. sprawował funkcję zastępcy dyrektora A. Chmiela, a po jego przejściu na emeryturę z dniem 15 I 1934 r. – dyrektora. Z ramienia prezydenta miasta Krakowa L. Strojka od 1932 r. organizował miejskie uroczystości patriotyczne. Zob. K. Follprecht, „*Nie dać ginąć szcztąkom dawnych piśmienniczych pamiątek*”. *Dyrektorzy Archiwum Państwowego w Krakowie XIX–XX w.*, Kraków 2008, s. 95–96.

⁵⁶ O udziale w pracach Komitetu i o ofiarowaniu fotografii z uroczystości odsłonięcia tablicy pamiątkowej – zob. ANK, Archiwum Państwowe w Krakowie, sygn. 29/819/183, L.p. 259, 336, 712; 29/819/159, s. 1167, 1499, 1501; 29/819/160, 1069.

⁵⁷ Szeroko o historii Archiwum Narodowego w Krakowie zob. K. Follprecht, K. Zięba, P. Ząbczyński, *Na drodze do współczesności. Archiwum Narodowe w Krakowie. Ludzie – miejsca – praca 1878–2021*, Kraków 2021.

⁵⁸ O zbiorze i jego twórcy zob. M. Marosz, *Zbiór Jana Augustyna z lat 1794–1934 w Archiwum Państwowym w Krakowie*, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, t. 2, 1996, s. 48–57.

Archiwum zawdzięcza 14 fotografii związanych z osobą Jana Matejki. Kolejnym – Józef Tułasiewicz (1841–1903), profesor w Gimnazjum św. Jacka w Krakowie, ofiarodawca 16 zdjęć szkiców ołówkowych – projektów obrazów przeznaczonych do ikonostasu kościoła św. Norberta w Krakowie. Pozostali ofiarodawcy to: Adolf Sternschuss (6 fotografii), L. Strojek (4), Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (2), Ambroży Grabowski (1) i anonimowy ofiarodawca (1). Jest prawdopodobne, że jedną fotografię podarował też A. Chmiel po wykorzystaniu jej w swojej publikacji.

Drugą grupę stanowią fotografie zakupione. Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa wprawdzie dysponowało ograniczonymi funduszami, ale zawsze starało się pozyskać środki na istotne materiały. Ustalono, że 14 fotografii (a być może 15) zostało przez Archiwum zakupionych. Ważny zespół dziewięciu zdjęć, dokumentujących prace restauracyjne nad polichromią wnętrza kościoła Mariackiego w Krakowie, pochodzi ze zbiorów Stanisława Wyspiańskiego. Trafiły one do Archiwum z końcem 1908 r. za pośrednictwem prawnika Józefa Skąpskiego, od którego zostały zakupione. Ogromną wartość mają też dwa zdjęcia dokumentujące pogrzeb Jana Matejki, pozyskane w 1937 r. Z kolei w 1976 r. zakupiono wspomniały album zawierający 338 podobizn różnych osób, wśród nich również Matejki. Nie udało się ustalić pewnej proveniencji trzech fotografii.

Zgromadzone w Archiwum Narodowym w Krakowie fotografie związane z osobą Jana Matejki tworzą interesujący zbiór, który nie jest wprawdzie zbyt duży, jednak znajduje się w nim kilkanaście cennych pozycji mających szczególne znaczenie dla badaczy życia i twórczości artysty. Zwłaszcza niektóre z nich są pierwszorzędym źródłem ikonograficznym. Zważywszy na rangę artysty, każda fotografia jego dotycząca ma swoją niezaprzeczalną wartość. Przybliża nam zarówno samego Jana Matejkę (dokumentując wygląd artysty na przestrzeni lat), jego twórczość, jak i postrzeganie go przez potomnych jako wielkiego artysty, którego twórczość służyła i nadal służy wychowaniu kolejnych pokoleń Polaków.

BOŻENA LESIAK-PRZYBYŁ

OLD PHOTOGRAPHS ABOUT JAN MATEJKO'S LIFE AND WORK IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL ARCHIVES IN CRACOW

Key words: photography, Jan Matejko, Cracow, National Archives in Cracow

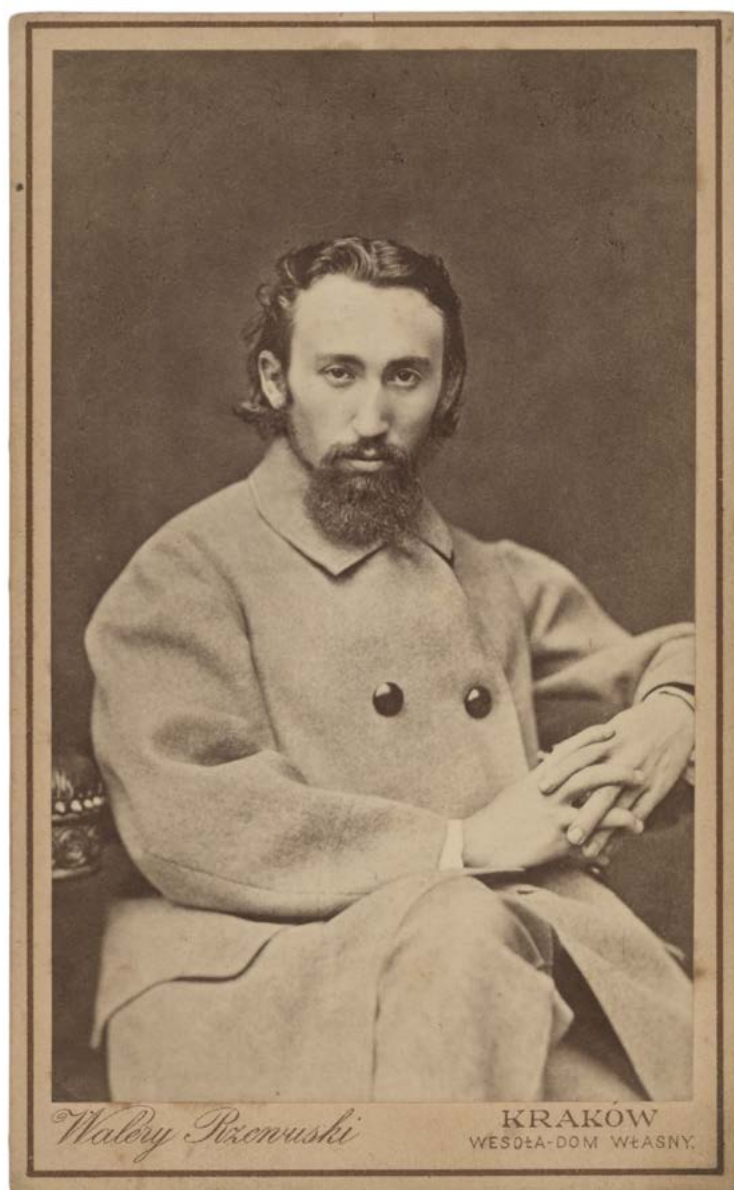
SUMMARY

The collection of the National Archives in Cracow contain 66 photographs related to Jan Matejko. They were taken in the period from 1860s till 1939, mostly by photographers from Cracow and Warsaw, but the authorship of some of them remains unknown. Due to their subject, the photographs may be divided into four groups: 1) presenting Jan

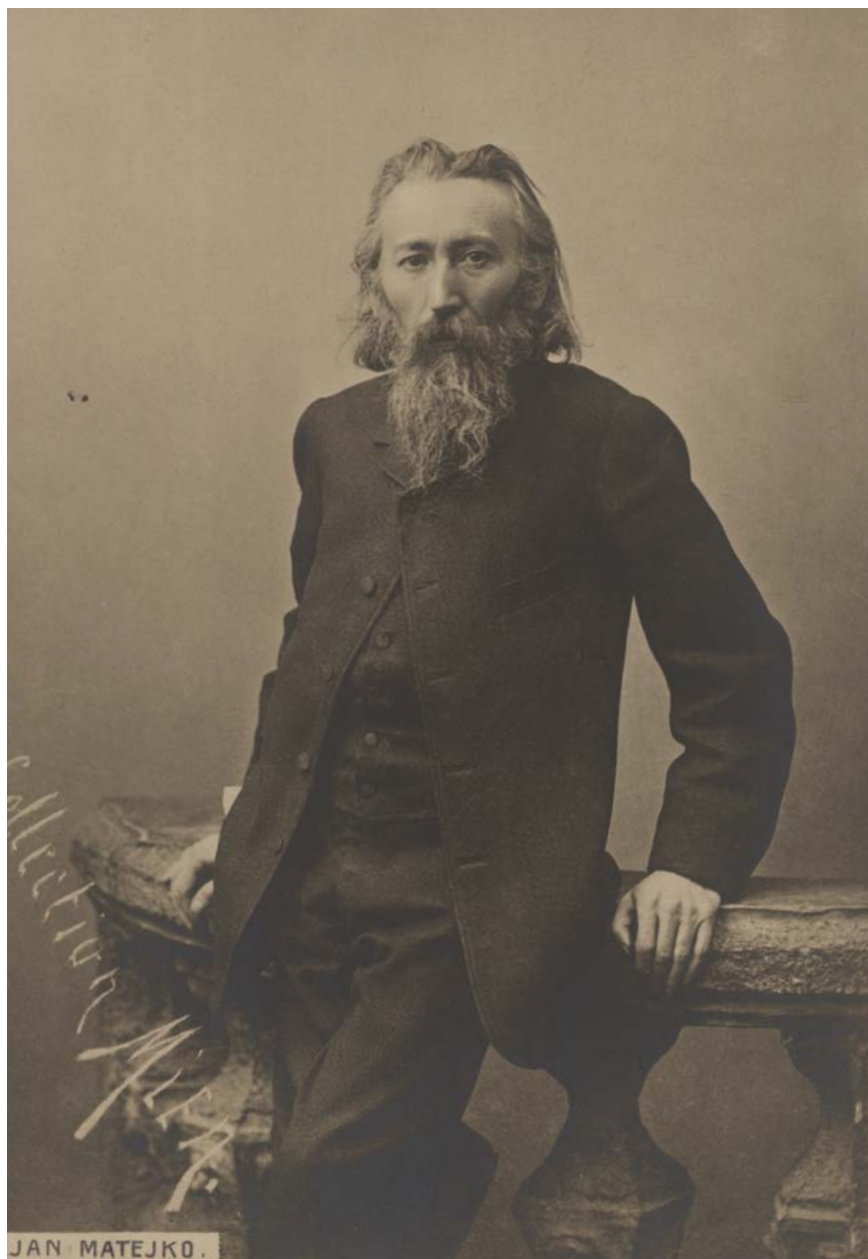
Matejko (6 likenesses) and documenting his funeral (2); 2) photographs documenting the artist's works (47 items); 3) photographs related to Jan Matejko's house as a museum (7 photographs) and 4) photographs taken during Jan Matejko's 100th birthday anniversary (4 photos). Most of the photographs, that is 47, have been donated. But the Archives also tried to purchase some key materials. This way 14 (or 15) photographs have been obtained. The provenance of 3 of the photographs remains unknown.

The photographs gathered in the National Archives in Cracow create an interesting collection, which, although not very wide, contains some precious items (works lost or damaged during World War II), which are particularly important for the researchers interested in the artist's life and activity. Especially on the grounds that every photograph related to Jan Matejko is of undeniable value.

Ilustracje do art. Bożeny Lesiak-Przybył

Il. 1. Portret Jana Matejki, fot. Walery Rzewuski, ok. 1865 r.
ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/444

Il. 2. Karta pocztowa przedstawiająca Jana Matejkę, ok. 1891 r., wg fot. Juliusza Mięna, wyd. Salon Malarzy Polskich. ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/444

II. 3. Kondukt pogrzebowy na ul. Floriańskiej, w drodze na cmentarz Rakowicki.
Delegacje z wieńcami, fot. Stanisław Bizański, 7 listopada 1893 r. ANK, Zbiór fotograficzny,
sygn. 29/670/8875 (sygn. dawna A V 810)

Il. 4. Wnętrze prezbiterium kościoła Mariackiego podczas restauracji. Prace przy polichromii wg projektu Jana Matejki (fragment północnej ściany: pierwszego przęsła od wschodu), [Zakład artystyczno-fotograficzny Juliusza Mięna w Krakowie, zdjęmował Jerzy Głogowski], ok. 1889 r. ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/9408 (sygn. dawna A V 1263)

Il. 5. Obraz *Portret Marii Klementyny z Sanguszków Potockiej, żony Alfreda*, fot. Atelier „Maria”, [ok. 1895–1901]. ANK, Zbiór albumów, sygn. 29/1587/17, fot. 294

Il. 6. Obraz *Ociemniały Wit Stwosz z wnuczką*, [fot. Walery Rzewuski?], ok. 1865 r. ANK, Zbiór Ambrożego Grabowskiego, sygn. 29/679/47 (sygn. dawna E 56), ryc. 148

Il. 7. Rysunek *Portret Adama Mickiewicza*, fot. Walery Rzewuski, ok. 1875 r. ANK, Zbiór ikonograficzny Jana Augustyna, sygn. 29/673/264

Il. 8. Szkic rysunkowy Jana Matejki do ikonostasu w kościele grecko-katolickim p.w. św. Norberta w Krakowie – *Zwiastowanie*, b.a. fot., ok. 1888 r. ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/4133 (sygn. dawna A III 931)

Il. 9. Szkic rysunkowy Jana Matejki do ikonostasu w kościele grecko-katolickim p.w. św. Norberta w Krakowie – *Chrystus Zmartwychwstały*, b.a. fot., ok. 1888 r. ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/4135 (sygn. dawna A III 933)

Il. 10. Sypialnia w Domu Jana Matejki przy ul. Floriańskiej 41, fot. Juliusz Mien, ok. 1896 r. ANK, Zbiór fotograficzny, sygn. 29/670/8648 (sygn. dawna A V 602)